

BIỂN CẢ DƯỚI GÓC NHÌN MỸ THUẬT

Phan Thị Hiền

Khoa Nghệ thuật - Trường Đại học Khánh Hòa

TÓM TẮT

Từ xưa đến nay, biển có ý nghĩa vô cùng lớn lao trong việc khơi dậy niềm đam mê, cảm hứng sáng tạo vô tận cho họa sĩ. Bài viết tập trung nghiên cứu, tìm hiểu các tác phẩm mỹ thuật Việt Nam về đề tài biển trên mọi chất liệu để thấy khả năng diễn tả rất phong phú và hiệu quả.

TỪ KHÓA: biển, chất liệu, họa sĩ, mỹ thuật

Từ xưa đến nay, biển luôn có khả năng đánh thức tâm hồn của người nghệ sĩ và được khai thác ở nhiều loại hình nghệ thuật. Mỗi tác phẩm là một triết lý sống, là sự thao thức, băn khoăn, trăn trở của tác giả. Những quan niệm về thiên nhiên, con người được khơi tạo từ trái tim đam mê, nhiệt huyết và nghệ thuật diễn tả đa dạng, tinh tế. Biển luôn là một đề tài hấp dẫn cho mọi chất liệu trong các sáng tác mỹ thuật.

1. Biển trong điêu khắc

Từ hàng ngàn năm trước, di chỉ “đống vò sò” hay “cồn sò điệp” trong các nền văn hóa khảo cổ như: văn hóa Quỳnh Văn, văn hóa Bàu Tró, văn hóa Thạch Lạc, văn hóa Hạ Long... là những dấu tích chứng minh rằng biển cả là nơi cung cấp nguồn sống chủ yếu cho các cộng đồng người tiền sử cư trú ở ven biển Việt Nam. Đặc biệt là hình thuyền được khắc trên Cao Đình ở Đại Nội, Huế (Hình 1). Những hình thuyền chạm khắc trên trống đồng Đông Sơn đã được nhiều nhà nghiên cứu cho là thuyền đi biển của người Việt cổ.

Ngày nay, tiếp nối thành tựu văn hóa biển của cha ông đi trước, các nghệ sĩ - điêu khắc gia đã không ngừng tìm tòi, khám phá nét đẹp vô

hạn của biển, đồng thời thể hiện cảm xúc của mình đối với biển. Áp ủ kể đủ 100 câu chuyện quê bằng ngôn ngữ hội họa, điêu khắc, nghệ sĩ trẻ Kù Kao Khải, tác giả được tặng giải thưởng cao nhất tại Triển lãm 10 năm điêu khắc toàn quốc lần thứ 5 (2003 - 2013), đang ngày ngày lặng lẽ đi “nhặt” những mảnh mòi của sóng, của gió, “nhặt” cả những vị mặn chát lẫn ngọt ngào từ cuộc sống người dân miền biển Kim Sơn, Ninh Bình, nơi anh đang sinh sống và làm nghệ thuật. Nhẹ nhàng đến mộc mạc, giản dị đến chân phương, Chuyện Khải là những ánh nhìn nhân văn, chất chứa yêu thương và tình người được chàng nghệ sĩ trẻ tạc nên qua từng khối hình, mảng màu trĩu nặng hồn quê. Bằng ngôn ngữ của điêu khắc kết hợp nghệ thuật sắp đặt, anh đặt điểm nhấn trọng tâm là những nhân vật tượng trưng hình ảnh người dân lao động cần cù, chất phác, chung quanh là công cụ đánh bắt hải sản thô sơ, với nơm, với đó...

Tác phẩm “Chuyện quê” (Hình 2) của Khải nhìn vào cuộc sống của những người dân quê biển bằng góc nhìn riêng của mình. Họ chất phác đến nỗi xù xì, làn da đen sạm nắng, gương mặt khắc khổ bởi vất vả mưu sinh..., nhưng lại

rất đẹp. Cái đẹp của sự chân phương, mặn mà, chịu thương chịu khó. Cuộc sống của những người con của biển, của đảo đầu còn những nhọc nhằn nhưng hạnh phúc, nhất là hạnh phúc của những cặp vợ chồng trẻ đi khai thác vùng kinh tế mới ven biển... Chất liệu được Khải lựa chọn sáng tác cũng phong phú, chủ yếu là đá, gốm, gỗ, thậm chí tận dụng cả những nguyên liệu phế thải... Không ít tác phẩm thú vị đã ra đời. Xem điêu khắc của Khải mới thấy dường như con người của anh cũng giống như tác phẩm: một chút gồ ghề, thô mộc, chắc khỏe và đầy nghị lực.

Trong triển lãm Điêu khắc trẻ 2012 [6] của 22 thành viên Câu lạc bộ Nghệ sỹ trẻ Việt Nam, các nghệ sỹ trẻ đã thể hiện được những cái nhìn mới đầy ấn tượng về biển, với những bày tỏ cảm xúc bằng khối và các chất liệu rất riêng của mình. Người trau chuốt từng chi tiết, người buông lơi tưởng như đơn giản, lược bỏ hết mọi rườm rà chỉ để khoe chút duyên ngầm của khối. Tác phẩm điêu khắc gỗ “Cá đàn” (Hình 3) của Hoàng Mai Thiệp đã để lại cho người xem một ấn tượng đẹp về biển. Tác giả đã khái quát nhất, cô đọng nhất về hình ảnh của biển, sản vật của biển mênh mông - đó là cá. Cùng có chung ý tưởng đó, nhà điêu khắc Nguyễn Hoài Huyền Vũ cũng đóng góp cho triển lãm tác phẩm “Biển lặng”. Từ những khối gỗ xù xì, các tác giả đã thổi hồn mình vào tác phẩm, làm nên những con cá biển mang tính trang trí rất cao. Nhưng hơn hết là thể hiện được cảm xúc của mình qua tác phẩm.

Cũng với đề tài biển, một số điêu khắc gia lại say mê nét đẹp của những người lính hải quân ngày đêm canh giữ vùng biển thiêng liêng của Tổ quốc. Tác phẩm “Tâm tư người lính trẻ” của Chu Văn Tuyên, “Lính đảo” của Nguyễn Văn Thắng và “Biển hát”(Hình 4) của Nguyễn Hoàng Ánh là những tác phẩm điêu khắc tượng tròn toàn thân mang phong cách hiện thực thể hiện rõ tình yêu biển qua hình tượng lính hải quân mạnh mẽ, vững chãi, đầy nghị lực. Hay đơn giản hơn biển lại là hình ảnh chiếc móc

câu, mỏ neo, con sóng... ta dễ dàng cảm nhận một tình yêu biển qua những hình ảnh gần gũi đó để cảm thấy biển là cái gì đó rất gần, rất thực tế trong cuộc sống của chúng ta. Tác phẩm “Biển cả” của tác giả Phạm Đình Tiến là sự mài giũa công phu kết hợp với tạo hình bất mất tổng hợp từ các chất liệu inox, gang, sơn mài. Tác phẩm “Sóng biển II” của Nguyễn Nguyên Hà được đơn giản hóa đi rất nhiều với chất liệu sắt hàn. Tuy chỉ là một con sóng nhưng tác giả lại tạo ra nhiều cung bậc khác nhau bằng cách cắt nhỏ các phần ra thành các hình khối cơ bản. “Nghĩ về biển” của Nguyễn Hải Nguyễn lại mang đến cho người xem một ấn tượng khó quên bởi cách tạo hình nhân vật. Có lẽ khi tạo nên tác phẩm này, tác giả đang nghĩ về biển, nghĩ về những người ngày đêm canh gác biển khơi... nên hình tượng anh lính hải quân được cách điệu trở nên dí dỏm, vững chãi hơn. Cùng chung suy nghĩ và cách tạo hình nhân vật, “Biển” của Vân Thuyết xây dựng hình tượng người phụ nữ kết hợp với sóng biển và “Nhìn ra biển” của Lê Công Thành một lần nữa tạo cho người xem cảm giác thú vị, tự hào về người lính hải quân kiên trung.

2. Biển trong hội họa

Hội họa là lĩnh vực “giàu có” nhất đối với mảng đề tài về biển. Với nhiều chất liệu khác nhau, các tác giả tạo ra rất nhiều tác phẩm về đề tài này. Đối với các họa sĩ, biển dạt dào tình cảm, biển làm cho con người vui, buồn và nhiều cảm xúc khác nhau. Thử hỏi trong cuộc đời này, có ai không biết về biển và có ai chưa một lần nhìn thấy biển? Khi đứng trước biển, những cảm xúc sâu lắng trong tâm hồn như được vỡ ra, hòa theo những đợt sóng trôi vào lòng đại dương sâu thẳm. Có thể nói, biển là nguồn cảm hứng vô tận cho người nghệ sĩ.

Đối với chất liệu sơn dầu, đây là chất liệu khai thác nét đẹp của biển nhiều nhất trong hội họa. Họa sĩ Bùi Xuân Phái, một người chuyên vẽ về Phố, cũng có những bức tranh vẽ về biển. Bức tranh “Biển Đà Nẵng” (Hình 5) với gam

màu xanh dương mát mẻ đã tái hiện biển Đà Nẵng những năm 1980 êm ả. Dù trong bức tranh họa sĩ chỉ vẽ một con thuyền nhỏ nhưng bức tranh vẫn sống động bởi sóng biển và bờ cát và phong cách vẽ bằng bay mạnh mẽ, dứt khoát. Trong số chùm tranh của ông vẽ về biển còn có các tác phẩm như: “Biển Mỹ Khê”, “Biển”. Đường như có một sức hút bí ẩn hòa quyện trong những hình khối nhấp nhô, những mảng màu nâu trầm, vàng đất, xanh lam, xám nhạt trong tranh ông.

Tranh sơn dầu vẽ về biển có rất nhiều, mỗi tác giả, mỗi bức tranh diễn tả một cảm xúc khác nhau. Ngắm nhìn bức tranh “Biển đảo quê hương” (Hình 6) của Bùi Trung Hà và “Bình yên 2” của Hà Khanh cho ta cảm giác bình yên, hiền hòa của biển. Tác phẩm “Biển động” của họa sĩ Vũ Huy Khôi với chất liệu bột màu diễn tả khung cảnh giông bão đang kéo đến nơi đây. Biển cả là nơi chứa đựng biết bao nhiêu điều bí hiểm đòi hỏi những người con của biển cũng phải hết sức vững chãi, kiên cường. Hình tượng người lính biển hiên ngang, vững chãi một lần nữa ta bắt gặp trong chất liệu bột màu qua tác phẩm “Chim hải âu và lính biển” của họa sĩ Nguyễn Thái Hùng. Mặc dù tác phẩm dùng ngôn ngữ của hội họa nhưng hiệu quả không thua kém so với điêu khắc.

Trong chất liệu sơn mài truyền thống của nước ta, đề tài biển là một đề tài được các tác giả yêu thích, khai thác rất nhiều. Các hoạt động lao động của ngư dân diễn ra rất sôi động, đầy năng lượng trong các bức tranh. Tiêu biểu có “Những ngư dân của biển” của Lê Minh Sơn, “Quê biển” của Mai Văn Kế. Hoạt động lao động của ngư dân làng chài vùng biển có nhịp điệu sôi động, khẩn trương, háo hức... hòa với không khí biển mặn mòi, sâu lắng. Ta bắt gặp ánh nắng bình minh rực rỡ trên biển trong hai bức tranh “Kéo lưới” (Hình 7), “Những ngư dân của biển” và sự hung dữ, dữ dội của biển “Trong cơn bão” của họa sĩ Phạm Thị Hồng Đạt.

Chất liệu lụa là một trong những chất liệu hội họa được khai thác nhiều trong đề tài biển.

Biển trong lụa cũng nhẹ nhàng, lôi cuốn như chính đặc trưng của chất liệu này. Hình ảnh những cánh buồm căng phồng trong gió biển cùng với nhịp điệu làm việc gấp gáp, hối hả của ngư dân trước đôi mái được họa sĩ Giáng Hương bộc lộ qua tác phẩm “Hợp tác xã đánh cá về” và “Biển Tĩnh Gia”. Chợ miền biển là một nét đặc trưng văn hóa biển Việt Nam từ xa xưa đến nay. Chợ biển họp sớm, tan sớm, tấp nập, rộn ràng hòa vào không khí mặn mòi của biển. Họa sĩ Nguyễn Trịnh Thái tái hiện lại cảnh sinh hoạt chợ của ngư dân biển với một góc nhìn rộng, nhìn từ trên cao xuống qua tác phẩm “Chợ miền biển”. Lao động của ngư dân, ngoài việc đánh bắt cá là công việc chính thường do đàn ông đảm nhiệm, còn có những công việc khác như làm mắm, phơi lưới, đan lưới hay chế biến hải sản..., thường thì các công việc này dành cho phụ nữ. Họa sĩ Lương Thu Hà đã tái hiện phong cảnh một làng chài ven biển cùng với hoạt động phơi cá của chị em phụ nữ trong làng qua bức tranh “Xóm biển”. Bức tranh tái hiện một công việc lặng lẽ, nhẹ nhàng nhưng cũng không kém phần quan trọng.

Các chất liệu acrylic, tranh kính màu rực rỡ và bút sắt cũng đóng góp cho hội họa những màu sắc khác nhau qua đề tài biển. Họa sĩ Lý Cao Tấn, một người con của vùng biển Cà Mau, đã phác lại cảnh sinh hoạt của ngư dân nơi đây qua tác phẩm “Khát vọng chinh phục biển khơi” với chất liệu bút sắt. Khung cảnh đóng tàu chuẩn bị ra khơi, háo hức chinh phục đại dương bất tận. “Rừng vàng, biển bạc” quả là không sai khi ông cha ta nói “Rừng vàng, biển bạc”,... đại dương mênh mông nuôi sống con người, mang đến cho con người cả giá trị vật chất lẫn tinh thần. Tác phẩm “Biển bạc” chất liệu acrylic của Phan Thái Hoàng thể hiện cảm xúc trong tranh bằng những nét cọ và sắc màu mãnh liệt nhất.

3. Biển trong đồ họa

Khác hẳn với hội họa và điêu khắc, đồ họa dễ xâm nhập vào cuộc sống xã hội hơn. Tranh

in được nhiều bản, giá cả vừa phải” [2, tr.3]. Đến nay, tranh đồ họa nói chung đã có một địa bàn hoạt động rộng khắp và có chiều sâu về chất lượng. Đề tài biển là mảng đề tài hấp dẫn của chất liệu khắc gỗ. Mặc dù đây là chất liệu khá “nghiệt ngả” trong kỹ thuật thể hiện nhưng cũng diễn tả rất thành công đề tài biển. So với các chất liệu khác trong hội họa thì khả năng diễn tả về biển không phong phú bằng, tuy nhiên khắc gỗ vẫn có tính chất đặc trưng mộc mạc, ấm áp rất phù hợp với đề tài biển cả. Nét riêng đó chúng ta bắt gặp trong các tác phẩm là một bên đỗ xôn xao như “Quê đảo” (Hình 8) của Nguyễn Phú Hậu hay lặng lẽ, yên bình như “Bến thuyền II” của Phạm Xuân Trường. Cảnh sinh hoạt của ngư dân miền biển chiếm đa số trong các tác phẩm khắc gỗ về biển. Tiêu biểu là cảnh cá về bến trong “Cá về” của Lê Thiệp và “Lựa cá”(Hình 9) của Nguyễn Thị Thu Tâm, hay cảnh chợ cá tấp nập, rộn ràng trong “Chợ cá” của Phạm Văn Thuận và “Chợ biển quê tôi” của Nguyễn Thị Bạch Yến. Nét đẹp của ngư dân miền biển là sự vạm vỡ, khỏe khoắn của những chàng trai được thể hiện rõ trong tác phẩm “Ngư dân Quảng Bình” của Đỗ Hữu Huệ; là nét duyên dáng, giản dị của những cô gái trong “Nét duyên miền biển” của Nguyễn Thành Trung và “Ngày mùa ở biển” của Phạm Minh Phong.

Chất liệu khắc mica rực rỡ màu sắc cuộc sống trong tranh “Nhịp điệu sống 2” của Nguyễn Hậu. “Nhịp sống” vẫn đang hồi hả, vui tươi như chính đại dương mênh mông kia. Suốt chiều dài đất nước, dọc bờ biển, địa phương nào biển cũng đẹp, mỗi nét đẹp khác nhau mang đậm nét đặc trưng của vùng miền đó. Biển Sầm Sơn, Thanh Hóa là một trong những bãi biển đẹp nhất Việt Nam. Họa sĩ Lê Hàn qua tác phẩm “Biển Sầm Sơn” với chất liệu sơn khắc đã tái hiện lại hoạt động tắm biển của du khách nơi đây với những chiếc thuyền tre hài hòa trong vẻ mộc mạc, hoang sơ của biển.

Đối với tâm hồn của người họa sĩ, biển vừa là một vũ trụ bao la, có nhiều yếu tố mê hoặc

lòng người, vừa là nơi bày tỏ tâm tư tình cảm. Biển chứa đựng biết bao sức tưởng tượng, ước mơ hoài bão và những nỗi niềm bí ẩn. Nhớ về biển là nhớ về tuổi thơ, nhớ về những gì biển mang lại cho mình. Họa sĩ Trần Quang Minh đã có một tuổi thơ dữ dội với biển, ông đã cho ra đời tác phẩm “Tặng vật của biển” và “Hồi ức trẻ thơ” với chất liệu in độc bản.

Bức tranh khắc thạch cao “Cảng cá Hải Phòng” của họa sĩ Đường Ngọc Cảnh với kích thước vuông 40x40 cm diễn tả khung cảnh sôi động của ngư dân đang vận chuyển cá vào bờ. “Đường Ngọc Cảnh đã chứng minh được rằng tranh khắc thạch cao có đầy đủ khả năng diễn hình tinh vi, tạo chất phong phú và trên thực tế đã đóng góp thêm một lối in mới vào các loại tranh khắc truyền thống” [4, tr.18].

Đặc trưng của biển là rộng lớn, mênh mông, là sự vận động không ngừng. Thật sai lầm khi cứ nghĩ biển chỉ có màu xanh. Màu sắc, hình khối, đường nét của biển là sự biến đổi vô cùng, vô tận, và không theo một quy luật nào. Vì vậy, điều quan trọng là từ thực tiễn sinh động của cuộc sống, bằng tài năng và sự rung động nghệ thuật, từ khả năng biểu đạt của chất liệu, mỗi họa sĩ tìm cho mình một phương pháp sáng tạo mới trong hình tượng nghệ thuật.

Đề tài này được phát huy và chất lượng hơn, cần có sự chung sức của các tổ chức. Hội Mỹ thuật Việt Nam, Bộ Văn hóa Thông tin, Hội liên hiệp Văn học Nghệ thuật các tỉnh, thành phố cần duy trì các triển lãm mỹ thuật, triển lãm chủ đề biển đảo để tinh thần biển đảo đến với đông đảo nhân dân. Rất nhiều cuộc triển lãm mỹ thuật diễn ra khắp đất nước trong thời gian gần đây. Tiêu biểu có triển lãm “Mỹ thuật vì biển đảo quê hương” tháng 5 năm 2010 [3, tr.10], triển lãm “Biên giới, biển đảo quê hương” tháng 8 năm 2012 [5, tr.167] tại Hà Nội, triển lãm mỹ thuật “Đề tài lịch sử bảo vệ biên giới biển - đảo” tháng 4 năm 2013 tại Thành phố Hồ Chí Minh [1] hay triển lãm “Hướng về biển đảo quê hương” tháng 7 năm 2014 tại Hải Phòng [7]. Gần đây nhất là triển

lăm “Biển và người mẹ” diễn ra trong tháng 6 năm 2017 do Sở Ngoại vụ phối hợp với Hội Văn học Nghệ thuật tỉnh Khánh Hòa tổ chức tại Nha Trang... Bên cạnh đó, Nhà nước ta cần hỗ trợ, duy trì các làng chài truyền thống ven biển. Đây sẽ là những địa điểm lý tưởng để các họa sĩ đi thực tế, tạo ra những tác phẩm có giá trị.

Tóm lại, biển luôn là đề tài bất hủ trong sáng tác nghệ thuật, đặc biệt trong lĩnh vực mỹ thuật. Bài viết đã tổng hợp khá đầy đủ các chất liệu của mỹ thuật khi sáng tác về biển. Mỗi chất liệu là một nét đặc trưng riêng, một cách nhìn riêng đầy thú vị đối với đề tài quen thuộc, hấp dẫn này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hội Mỹ thuật Tp. Hồ Chí Minh (2013), Triển lãm Mỹ thuật Đề tài lịch sử bảo vệ biên giới-biển đảo.
2. Vũ Duy Nghĩa (1997), “Đồ họa trong dòng chảy của Mỹ thuật Việt Nam”, Tạp chí Mỹ thuật thời nay, số 16 (10-1997), tr.24-26.
3. Khánh Phương (2011), “*Mỹ thuật với biển đảo quê hương*”, Tạp chí Mỹ thuật, Hội Mỹ thuật Việt Nam, số 211 (01-2011), tr.10-11.
4. Tranh khắc gỗ Việt Nam (1997), Nxb Mỹ thuật, Hà Nội.
5. Đặng Thanh Vân (2012), “*Biên giới, biển đảo quê hương*”, Tạp chí Nghiên cứu Mỹ thuật, số 3+4 (02-2012), tr.167.
6. <http://dantri.com.vn>
7. <http://www.vietnamfineart.com.vn>

HÌNH MINH HỌA

Hình 1. Tác giả dân gian
Thuyền khắc trên Cao Đình ở Đại Nội - Huế

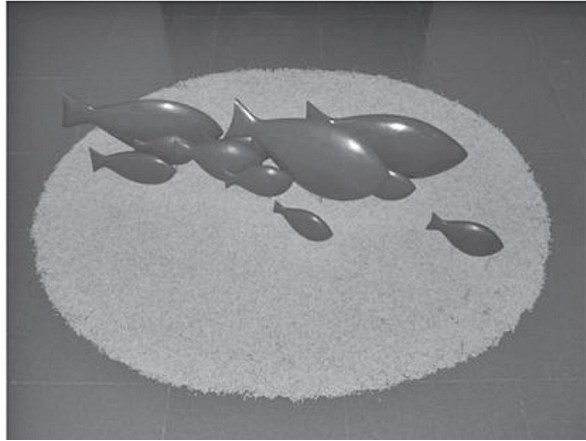
Hình 2. Kù Kao Khái, *Chuyện quê* (2013),
tác phẩm sắp đặt, chất liệu tổng hợp

Hình 3. Nguyễn Thị Thu Tâm, *Lựa cá*, khắc gỗ, 60x150cm

Hình 4. Nguyễn Hoàng Ánh, Biển hát, composit, 160cm (2013)

Hình 5. Hoàng Mai Thiệp, Cá đàn, tác phẩm sắp đặt, gỗ (2012)

Hình 6. Bùi Xuân Phái, Biển Đà Nẵng, sơn dầu (1988)

Hình 7. Bùi Trung Hà, Biển đảo quê hương, sơn dầu (2012)

Hình 8. Nguyễn Thị Thu, Kéo lưới, sơn mài (2012)

Hình 9. Nguyễn Phú Hậu, Quê đảo (2010), khắc gỗ, 40x60cm